

Hogy Erich Fromm földön járó ember, hogy a marxizmus a dogmáknak a tagadását jelenti számára, az onnan is látszik, hogy koncepciójában az önzés tagadása nem azonos az önszeretet kárhóztatásával. Ellenkezőleg. Szerinte nem lehetünk mások problémái iránt nyitottak, nem élhet bennünk tartósan a segítőszándék, ha nem becsüljük, illetve nem szeretjük önmagunkat. Önszeretetünk természetesen képességeink, társadalmi értékünk önkritikus felmérésének függvénye, amely merő ellentétben van a náciizmusba menekülő boldogtalanok képzelgésével.

Az amerikai pszichológus koncepciója részben Freud elmélete ellenében született. A bécsi gondolkodó a mechanikus materializmushoz áll közel, mikor a szeretetet a szexuális ösztön szublimációjának tartja. A történelem tényei mind a mai napig, sajnos, inkább őt igazolják. Az emberek között kevesen vannak, akik ösztöneik örökölt vagy önként vállalt börtönét elhagyva az értelemnek a Fromm által jelzett magasságába hajlandók emelkedni. Ezért Fromm elmélete egyelőre csupán egyike századunk utópiáinak. Ő *A szeretet művészete* című könyvében inkább moralista, mint tudós. Nem arról beszél elsősorban, ami van, hanem arról, amit szeretne, aminek mindannyiunk érdekében valósággá kellene lennie.

Sem stílusa, sem pedig gondolkodása nem teszi elitistává. A mélyrétegekhez céltudatossága vezet. Ezért olvashatjuk nála egyebek mellett a következőket: „A felebaráti szeretet azon élményen alapul, hogy mindnyájan egyek vagyunk. A tehetség-, intelligencia-, és tudásbeli különbségek elhanyagolhatók a minden ember számára közös emberi lényeg azonosságához képest. Hogy ezt az élményt átélhessük, a felszíntől a lényegig kell hatolnunk. Ha felületesen érzékelem a másik embert, akkor főleg a különbségeket érzékelem, amelyek elválasztanak minket egymástól. Ha a lényegig hatolok, észreveszem az azonosságunkat, azt a tényt, hogy testvérek vagyunk.”

VAJDA Gábor

A MESE LÉLEKTANI HATÁSA A GYERMEKEKRE

Bruno Bettelheim: *A mese bűvölete és a bontakozó gyermeki lélek*. Gondolat, Budapest, 1985

Az osztrák származású Bruno Bettelheim, korunk egyik legnagyobb gyermekpszichológusa, könyvében igyekszik bemutatni az utóbbi évtizedek „racionalista” pszichológusaival és pedagógusaival ellentétben, hogy a felnőtt számára ijesztőnek, kegyetlennek tűnő mesék hogyan segítenek a gyermek számára a növekedéssel együtt járó lelki problémák megoldásában és személyisége fejlődésében. A szerző könyvének

első részében néhány ma is népszerű népmesének tárja fel burkolt jelentését, a második részben (*Tündérorszámban*) néhány jól ismert és közkedvelt mesét helyez nagyító alá, hogy feltárja szépségeit és értékeit.

A könyv bevezetőjében Bettelheim jelzi, hogy a mesét mint műalkotást csupán pszichológiai megközelítésből tanulmányozza és egy-egy mese tárgyalásánál a történet fő motívumainak vizsgálatára törekszik, melyek meggyőzően bizonyítják, hogy a mesék minden életkorban nagy pszichológiai segítséget nyújthatnak a gyermekeknek. A mesemotívumok nem neurotikus tünetek, melyeket meg kell érteni, hogy megszabaduljunk tőlük. A gyermek ezeket a motívumokat csodásnak tartja, mert a legmélyebb érzései, reményei és szorongásai találnak bennük visszhangra. A mese tehát nemcsak szórakoztat, hanem fejleszti a gyermek önismeretét, elősegíti személyiségének fejlődését. A szerző meséről mesére kifejti, hogy a mesék pszichológiailag mivel járulnak hozzá a gyermek belső fejlődéséhez.

A mesék nem a köznapi valóság síkján játszódnak, nem a „valóságot” próbálják leírni (erre már a kezdőformulában figyelmeztetik az olvasót-hallgatót). Egyes szülők attól félnek, hogy a mese fantáziavilága meggátolja, hogy a gyerek később szembenézzen a valósággal. Ennek tulajdonképpen az ellenkezője igaz: az élmények (mese) bármilyenek legyenek is, egyidejűleg hatnak a személyiség minden aspektusára. A teljes személyiségnek pedig az életben szükséges helyálláshoz józan valóságérzékkel kombinált gazdag fantáziára van szüksége. Freud szerint a gondolkodással az ember elkerülheti a kísérletezésekben rejlő veszélyeket. A gyermek gondolatai azonban nem olyan fegyelmезettek, mint a felnőtte; a gyermek gondolatai a fantáziaképek. A világot próbálja megérteni a maga módján: fantáziájában feldolgozza az általa látott valóságot. A képzelet irreális, a belőle fakadó jó érzés azonban valóságos, amelyből mindig erőt meríthet a gyermek. A kitűzött feladattal kapcsolatban a hős sorsa példa a gyermeknek, a mese hőse éppen úgy érez, ahogy a gyermek, vagyis úgy érzi, lehetetlen teljesíteni a feladatot. Ennek ellenére a mese megnyugtatja, hogy a feladat mégis megoldható. A gyermek gyakran nem csak a kudarcától fél, bár ez is része lehet a szorongásának. Hiába ér el a mesehős a mese végére, a gyermek számára ennek semmi jelentősége sincs, ha a mese nem oldja fel mélyebb, tudattalan szorongásait is. A tündérmesékben ezt a gonosz szereplő megsemmisülése jelképezi. A felnőttek gyakran úgy vélik, hogy a mesékben a gonosz szereplő kegyetlen bűnhődése megijeszti, nyugtalanítja a gyermeket, holott a gonosz bűnhődése biztosítja a gyermeket, hogy minden gonosztett elnyeri méltó büntetését. A hagyományos mesében a hős elnyeri jutalmát, a gonosz pedig büntetését — ezáltal a mese kielégíti a gyermek igazság iránti igényét. Hiszen hogyan is re-

mélhetné a gyermek — aki gyakran érzi, hogy igazságtalanul bánnak vele —, hogy végül majd neki is igazságot szolgáltatnak. Különösen helyesnek tűnik a gyermek szemében, hogy amit a gonosz szereplő szán a főhősnek, az a sors jusson neki (gondoljunk a *Jancsi és Juliska*ban a boszorkányra, aki meg akarja sütni a gyerekeket, és végül ő maga ég el a kemencében). Ez a mese egyébként arra is megtanítja a gyermeket, hogy igyekezzék meghaladni a szülőktől való függés állapotát, és hogy egykorú társaival kell egymást támogatniuk.

A mese tudatalatti felismeréseket ad át a gyermeknek tulajdon természetéről, s arról, mit tartogat számára a jövő. A mesét hallgatva megérzi, hogy mit jelent e világban emberi lénynek lenni: komoly küzdelmet az élet nehézségeivel és ugyanakkor csodálatos kalandot is. A mese jelentését soha sem szabad „elmagyarázni” a gyermeknek, de nagyon fontos, hogy a mesélő megértse, mit jelent a mese a gyermek számára. A mesék ugyanis lelkiállapotokat írnak le képek és akciók segítségével. A gyermek felismeri, hogy ha valaki sír, az boldogtalan — így a mesének nem kell külön közölnie, hogy valamelyik szereplője szomorúságot érez. Például amikor meghal Hamupipőke anyja, semmit sem hallunk arról, hogy Hamupipőke gyászolta, de „mindennap kiment édesanyja sírjához és ott sírdogált”. A mese tehát képre fordította le a belső folyamatokat, mint mindig, amikor a hős bonyolult belső problémával kerül szembe, amelyet képtelen megoldani, a mese nem írja le lelkiállapotát.

A tündérmesék az élet alapvető problémáival — főleg azokkal, amelyek a felnőtté érésel járnak együtt — foglalkoznak irodalmi formában. Az évig érő *paszulyban* a férfivá érés folyamatán megy át a hős; a *Hófehérké*ben tanúi vagyunk az anya lánya iránt érzett féltékenységeknek, mely a mese végén őt magát pusztítja el; a *Csipkerózsikában* a gyermekkort követő időszak, a csendes növekedés és felkészülés ideje jut kifejezésre (száz évig alszik Csipkerózsika!); a *Hamupipőké*ben az alacsony sorba taszított hősnő győzedelmeskedik mostohatestvérei felett, akik rosszul bántak vele — ez a testvérféltékenység problémája (a mesékben mindig mostohatestvérek).

Mikor Hófehérkét magával viszi a királyfi, a lány élettelenül fekszik az üvegkoporsóban; Csipkerózsika csak akkor ébredhet fel, ha szerelmese megcsókolja; Hamupipőke megpróbáltatásai is csak akkor érnek véget, amikor kiderül, hogy ráillik lábára a cipellő — ezekben a mesékben a megteremtő kimutatja valamilyen formában leendő menyasszonya iránt érzett szerelmét, a hősnők azonban passzívan fogadják, hogy szeretik őket. A tündérmesék állatvölegény-ciklusában viszont a hősnő szeretete és odaadása változtathatja vissza emberré a szörnyet. Az állatvölegény-ciklus meséi Bettelheim szerint arra tanítanak, hogy főként a nőnek kell megváltoztatnia a szexualitással szemben tanúsított ma-

gatartását: amíg számára a szexualitás csúfnak, állatiasnak tűnik, addig az a férfi számára is állatias marad, azaz nem szabadul fel a gonosz varázslat alól (*A békakirály*).

Minden mese olyan varázstükör — vonja le a tanulságot a szerző —, amely belső világunk valamelyik összetevőjét tükrözi, és azt az utat, melyet meg kell járnunk, hogy eljussunk az éretlenségtől az érettségig. Bettelheim könyve felnőtteknek íródott, különösen azoknak, akik gyermekeket nevelnek, hogy segítsen nekik a mesék fontosságának felismerésében.

SÁRVÁRI V. Zsuzsa

SZÍNHÁZ

DUNA MENTI HOLLYWOOD

Szokatlanul sokáig és nehezen készült kritikát kap kézbe az olvasó, mert egyszerűen nem akartam elhinni, hogy szándék és megvalósítás között olyan nagy eltérés lehet, mint amilyent a *Duna menti Hollywood* kapcsán olvasott nyilatkozatok és a szövegekönyv s előadása mutat. Jó, igazi drámai téma a korán jött művész sorsa, mert — ahogy ezt többek között a *Tempefőit* író (alcíme: az is bolond, aki poétává lesz Magyarországon) Csokonaitól kezdve a magyar irodalom számos példája is igazolja — alkalmat nyújt írónak, színésznek hősábrázolásra és eleven, hiteles, drámai funkcióval bíró környezetrajzra is. Nem szólva az örök időszerűségről, amit a téma kínál. Hogy viszont a választott főhős, a zombori Bosnyák Ernő, egy művészeti ág úttörői közé tartozott, az szinte magától kínálja a formák vegyítését, mai divatfoglalommal: a multimediális megjelenítést.

Papírforma szerint minden együtt volt: a jó téma, a színpadra állítás kínálkozó formagazdagsága (színház, film), amit árnyalt a szórakoztatás műfaji igénye (zenés — táncos — játék). Az eredmény mégis *kétségbeejtő*. Szövegben, előadásban közhelyek gyűjteményét kapjuk, olyan felszínességgel találkozunk, ami semmivel sem indokolható.

Újvidéki Színház — Gobby Fehér Gyula: Duna menti Hollywood. Zenés játék. Rendező: Vicsek Károly. Díszlet: Kerekes László. Jelmez: Branka Petrović. Zeneszerző: Lengyel Gábor. Koreográfia: Slavko Pervan. Szereplők: Pásthly Mátyás (Ernő), Boros Tápai Kornélia fh. (Irénn), Bakota Árpád (Mihály), Árok Ferenc (Billy), Ádám Olga, Fejes György, Banka János fh., Ferenczi Jenő, Ábrahám Irén, Ladik Katalin, László Sándor, Szilágyi Nándor, Törköly Levente fh., Boros László fh., Douglas Zinyoro, Faragó Edit fh., Banka Gabriella, Törteli László, Búbos András fh., Polovina Dušan és a balettkar.